

רש"ר הירש בראשית פרק א פסוק א

(א) בראשית ברא אלהים. נמצא זה פירוש הפסוק: בראשית כל הויה היה אלהים הבורא; או, אם נוסיף לנשוא את שני המושאים: מהתחלה ראשונה ברא אלהים את השמים ואת הארץ. מכל מקום, "בראשית" מבטא את העובדה, שלבריאת האלהים קדם האין, ושמים וארץ נבראו רק במאמר ה'. כך השמיענו הכתוב, שהעולם נברא יש מאין; והרי כאן היסוד לאותה הכרה, שהתורה מבקשת לנטוע בלבנו. היפוכה הוא האמונה בקדמות העולם, שהיא יסוד מוסד להכרה האלילית עד עצם היום הזה. התורה בפתח דבריה (עי' תהלים קיט, קל): "בראשית ברא אלהים"; וכל האמור לאחר מכן תלוי ועומד במלים אלה. הכל, חומר וצורה של כל הויה, נברא על ידי בורא חפשי כל - יכול. והבורא עודנו שליט בחירות על החומר והצורה של כל הויה, על הכוחות הפועלים בחומר, על החוקים שעל פיהם הם פועלים ועל הצורות שאותם הם יוצרים. שכן, רצונו של האל החפשי והכל - יכול - הוא שברא את החומר והפעיל בו את הכוחות הללו, הוא שהציב את החוקים, שעל פיהם יצורו צורות. וכדרך שהוא שליט בחירות על עולמו, כן השליט את האדם על עולמו הקטן; מהותו החפשיה נפח בו ניצוץ, למען ישלוט בחירות על הגוף וכוחותיו. כך ברא את האדם בצלמו, בצלם חפשי של האל החפשי; וכצלם אלהים הניח את האדם בעולם המסור לשלטונו הכל - יכול. עולם זה - על כל מגרעותיו המדומות - תואם את תכנית החכמה של הבורא; האדם שנברא בראשית - על כל מגרעותיו המוסריות - מסוגל להשיג את השלמות המוסרית שהבורא הציב לפניו. האפשרות לחטוא היא חלק משלמותו המוסרית, - שכן היא תנאי יסוד לחירותו המוסרית. ושניהם, העולם והאדם, ישיגו את המטרה העליונה של הטוב, שלמענה נבראו שניהם: כי האל שהציב מטרה זו להם, ברא את שניהם לאותה מטרה על - פי רצונו החפשי שאין מעצור לפניו. נמצינו למדים, ש"בראשית" הוא היסוד להכרה היהודית - על ה', על העולם והאדם. וכאשר נשתכחה הכרה זו מלב האדם, היה צורך לחזור ולייסד אותה, - ולשם כך באו הנסים הגלויים. הנסים הראו את האל החפשי, השליט ללא מעצור בתבל ומלואה - בכל חומר וכוח וחוק. אכן, היו אלה "נסים" כמשמעותם, נסים המתנוססים ברמה; הם חזרו והחדירו ללב האדם את האמונה באל חפשי, שאין מעצור לפניו. וכאמור, אמונה זו היא יסוד לכל תודעה מוסרית ואנושית, - והיא יסוד מוסד לעצם יחסנו לתורה:

רש"ר הירש בראשית פרק א פסוק יא

(יא - יג) בפסוק י"א אנחנו עוברים לתחום החיים האורגניים. אנחנו רואים את הדשא, - הצמחיה הבוקעת מן הארץ, - את העשב הזורע זרע ואת העץ העושה פרי. ואנחנו שומעים את החוק של "למינו", "למינהו", השולט בכל עולם הצמחים: הנה הם לפנינו בכל רב גווניותם, ואין להם מספר; אך איש איש פועל רק למינהו, והוא מתפתח רק בתחום שהוצב למינו. ואנחנו קוראים את הפסוק הגדול, שהוא פשרו של אותו עולם - "ויאמר אלהים תדשא הארץ": בדבר ה' הדשיאה הארץ דשא; הוא שגזר את גזירת "למינו", השולטת בכל צמח בחומר ובצורה; ודבר ה' עודנו פועל ומתגלה ושולט בגבורה בכל צמח ובכל נבט. ... בגבולות מסוימים וקבועים שואפים החמרים וכוחות הצמחים; לצורה מסוימת וקבועה מראש - מתגבשת צורתו של כל צמח. ... החוק האלהי של "למינהו" שולט לעינינו בכל העולם האורגני; ואליו מתייחס החוק האלהי, שניתן לישראל לאחר

מכן: "את חקתי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאים שעטנו לא יעלה עליך" (ויקרא יט, יט) - **התורה מייחסת חשיבות יתרה לכך, שנראה את המחוקק האלהי בחיים האורגניים של הטבע; שכן, היא הפנתה את מבטנו אליו בכל צעד שנצעד בחיינו.** היא לא רק אסרה עלינו הפרעה של ממש לחוק זה - ע"י איסור כלאי בהמה והרכבת אילן, - אלא היא הוסיפה על אלה איסורים אחרים - את איסור כלאי זרעים וכלאי הכרם, את איסור חרישה בשור ובחמור, את איסור שעטנו ואיסור בשר בחלב. וכך, בכל יחסינו עם העולם האורגני, בשעת זריעה ונטיעה, בשעת עבודה בבהמה, בשעה שנתלבש בחמרים מהחי והצומח ואף בעת אכילת המזון - שומה עלינו לשמור על סדר, שיזכיר לנו תמיד את החוק של "למינהו".... הוא עשאנו אדם בעולמו של החי, והוא עשאנו ישראל בעולמו של האדם; לא נוכל להשיג את ייעודנו המיוחד, אלא בתוך הגבולות שה' קבע לנו; כדוגמת כל היצורים - נשיג חירות ועצמאות אינדיבידואליות רק בשמירת הסייגים של החוק האלהי. **כל התורה כולה איננה אלא מצות "למינו" שניתנה לאדם מישראל.** החוק האלהי ניתן לכל יצורי עולם... הקדוש ברוך הוא זקוק במשק עולמו - לאזוב ולארוז, לשיבולת ולגפן. איש איש קבל את החוק המיוחד לו, והוא שמח בחלקו ומקיים את מצותו. האזוב לא יקנא בארוז, והשיבולת לא תקנא בגפן; הגפן לא תבקש להיות שיבולת, והארוז לא ישאף להיות אזוב. הם מניחים בידי ה' את תכנית עולמו, והם ששים ושמחים לתרום את תרומתם לכלל. וכך, הקדוש ברוך הוא זקוק בממלכת עולמו - לאדם וגם לישראל. לכולם הוא נתן את ייעודם ואת חוקם; והמטרה האלהית הגדולה תושג, - אם איש איש יקיים את הייעוד ואת החוק, שהקב"ה הטיל עליו. בעשיית המצוה הוא יתרום את התרומה, הנדרשת ממנו לטובת הכלל.

בראש החוקים האלה, המסדירים את כוחות האדם ויצריו, עומדים איסורי עריות. בשמירתם תלויה טהרת האדם - במין האדם, וטהרת היהודי - במשפחת ישראל. וככל שהסוג עולה במעלתו, כן מתווספים סייגים על חיי האישיות, כן מתרבות גדרות לשמירת המין, גם בני נח נצטוו על עריות, אך שאר, אחוה ונידה הותרו להם. בקדושה יתרה נתקדשו ישראל על ידי איסורי כרת אלה. למעלה מהם עומדים הכהנים, והם נתקדשו ע"י איסורי לאו דכהונה. ובראש כולם הכהן הגדול, - שיא הפריחה של האישיות היהודית, - והוא נאסר גם בחייבי עשה: "כי אם בתולה מעמיו יקח אשה" (ויקרא כא, יד). אכן, אין אדם קונה מעלה רוחנית ומוסרית, - אלא בשמירה מדוקדקת על גדרי חיי המין; וצניעות מוסרית היא יסוד מוסד לבנין הקודש של המין האנושי.

רש"ר הירש בראשית פרק א פסוק יד
הם אותות לאדם דרך כלל: כוכבי השמים וכסיליהם, מחזור התקופות של אור הירח, ומעל לכל: מהלך השמש שאין נסתר מחמתו, - כל אלה מספרים כבוד אל משמים, אין אומר ואין דברים יביעו תהילתו (תהלים יט); הם רומזים לאדם ומעירים את לבו לדעת אל עליון! בכל קצות הארץ יכריזו ויבשרו: יש אלהים! ...אולם, המאורות הם "אותות" גם דרך פרט: לאנושות המתחדשת על אדמה חדשה הוא הראה את הקשת בשמים ואמר: "זאת אות הברית אשר הקימותי ביני ובין כל בשר אשר על הארץ" (בראשית ט, יז). וכרמו לאברהם לעתיד עמו הראה לו את כוכבי השמים ואמר: "כה יהיה זרעך" (שם טו, ה): ככוכבי השמים לרוב, וכמוהם תלוי רק במוצא פי ה'. ובטרם יצא ישראל בדרכו ההיסטורית, הראה למנהיגיו את הלבנה המתחדשת ואמר: "החדש הזה לכם" (שמות יב, ב) - חידוש זה של האור יהיה "דוגמא שלכם". הנה הלבנה מתחדשת תמיד, ואורה מוסיף והולך; כן תתחדשו גם אתם ותוסיפו טהרה ותקומו לחיים חדשים; כן חדשו את אורכם, קומו ואורו - מכל עלטת מוסר ורוח, מכל חושך אפלת גורל. הנה זו בשורתכם לעולם: בשורת הגאולה מן הרע ומן החטא, וחידוש הנעורים לקראת חירות וחיים. ו"כזה ראה וקדש": אם תיראה הלבנה

המחדשת את אורה, קדשו את הזמן בקהלכם; קומו גם אתם לחיים חדשים, ואורו באור חדש, - באור מוסר ורוח, באור ישע וחיים. כך היו המאורות ל"אותות": הם מסמלים את הבטחות הגאולה והקדושה, שניתנו לאדם ולישראל

רש"ר הירש בראשית פרק א פסוק כו

אדם הוא ההתגלות הקרובה ביותר של האל, ובו מתגלה שכינה בתחתונים. - כמו כן קרוב "אדם" ל"הדום"; הוה אומר: האדם הוא הדום רגלי השכינה בארץ. הדום משמש את הגבוה - לבל יציג את רגליו על הארץ. אלמלא הושת האדם ל"הדום", היה הקדוש ברוך הוא מגשים בכבודו ובעצמו - את כל האמת והרחמים, את כל המשפט והחסד, שהוא חפץ בהגשמתם בארץ. שעה שאדם עושה את רצון בוראו, אין צורך שהאל ירד אל הארץ כדי לעשות את רצונו בתחתונים. האדם הוא הדום לשכינה, - האדם הוא חותמת האל בבריאה; הוא החותם, בו יכיר העולם את ריבונו הנעלם. - ובסופו של דבר קרוב "אדם" ל"דמ(ה)" - בתוספת א' מיוחדת. ייעודו של אדם להיות דומה לאלהיו; אך מוטל עליו להידמות לאלהיו בכחו החפשי והפעיל. הוה אומר: האדם הוא נציג ובא כח לאל.

רש"ר הירש בראשית פרק א פסוק כו

בצלמנו - כבר הוכחנו שם (עמ' 625), ש"צלם" - קרוב ל"שלם" ("שלמה") ול"סמל" ("שמלה") - מציין רק את הלבוש החיצוני, את התבנית הגופנית. נמצא "בצלמנו" = בלבושנו; הוה אומר: אם יתגשמו ויתלבשו בלבוש חיצוני - כל החסד והרחמים, כל האמת והמשפט והקדושה של הנהגת ה', - הם יתלבשו באותו לבוש, שהבורא חלק לאדם. כבר תבניתו הגופנית של האדם מעידה עליו שהוא בא כח לאל, אלהות עלי אדמות. צלמו של אדם הוא - כדמותנו; הוא הולם את האדם, שנועד להידמות לאלהיו. תפקידו של אדם להידמות לאלהיו - מתבטא אפוא בדרך שלילית: אל יהא בלבו דבר, הסותר למידות האלהיות, - לאמת ולחסד, לצדק ולקדושה. אין אדם יכול להשתוות אל ה', אך עליו להידמות אליו; אל יהא בלבו דבר, הסותר למידות ה'. ייעודו של אדם "להתקדש", לשאוף אל על בדרגות הקדושה האלהית. נמצא זה פירוש הפסוק: נעשה בא כח לנו, בלבוש הראוי לנו, כראוי לזה שנועד להידמות אלינו:

רש"ר הירש בראשית פרק א פסוק כז

(כז) ויברא אלהים את האדם בצלמו. ביטוי זה נשנה כאן פעמים מספר, והרי כאן הדגשה מיוחדת: לבושו הגופני של האדם הוא ראוי לאלהים והולם ייעוד אלהי. כך לימדנו תורה להכיר ולהעריך את כבודו האלהי של הגוף. קדושת הגוף ושמירת צלמו האלהי הן יסוד מוסד לכל זיכוך מוסרי ותנאי לכל מעלה רוחנית. וככל שהרוח מבקשת להתעלות, כך גוברת הדרישה לקדושת הגוף. שעה שהקב"ה כרת ברית עם ישראל, וכך חזר והקים את האנושות הטהורה, - פתח במצות מילה, המקדשת את הגוף. ומצוות רבות הכתובות בתורה לא באו אלא לצורך תקנת הגוף: להוליד את הגוף, לזונו ולקיימו בהכשר טהרת הצלם; למען יוסיף הגוף להיות צלם אלהים - ולא טמא, שקץ ותועבה:

זכר ונקבה ברא אותם. כל בעלי החיים נבראו זכר ונקבה, אך הכתוב לא הזכיר זאת אלא בבריאת האדם. כך לימדנו תורה, כי שני המינים נבראו מאת ה' במישרין ושניהם כאחד נבראו בצלם. דבר זה מודגש בהדגשה מיוחדת על ידי המעבר מלשון יחיד ("אותו") ללשון רבים ("אותם"). אחד הוא האדם שנברא בצלם, והרי הוא לפנינו זכר ונקבה; רק שני המינים מגלמים ביניהם את מושג האדם

במלואו.

רש"ר הירש בראשית פרק א פסוק כח
והנה, ארבעת הסעיפים של תפקיד האדם - "פרו, רבו, מלאו את הארץ וכבשה" - מגלמים את כל
התפתחותו המוסרית - החפשית. "פרו" - הנישואין; "רבו" - המשפחה; "מלאו" - החברה; "וכבשה"
- הרכוש:

רש"ר הירש בראשית פרק ב פסוק א
ויכלו. שורש "כלה" מאחד שתי הוראות, המנוגדות לכאורה בתכלית הניגוד. "כלה", פירושו
להישמד, לחדול מהיות; "ואתם בני יעקב לא כליתם" (מלאכי ג, ו): לא אבדתם, לא חדלתם מהיות.
ו"כלה", פירושו יחד עם זה: להגיע לידי שלמות עליונה של הויה; "כלה הבית לכל דבריו" (מלכים א'
ו, לח): הבית נשלם מכל הבחינות. תופעה דומה נראית גם בשורש "תמם", - ואמת כפולה מונחת
ביסודה. האחת: כל הויה שלמה דורשת חדלה של הויה אחרת. אין אדם או עצם מגיע לידי שלמות,
אלא אם כן התמסר כולו למטרה אחת - תוך עזיבת כל מטרה אחרת. הרוצה להיות מושלם
בעניינים רבים, יזכה בכולם רק לחצאין...סיום הבריאה, אי - ההתהוות של בראים נוספים, ובמושג
אחד: השבת הנוכחית של הבריאה, - יש בה משום התגלות הבורא, יותר מאשר בעצם מציאותם
של שמים וארץ. אילו נתהווה העולם מסיבות פיסיות, שאין ביסודן מחשבה ורצון חפשי, אילו נולד
העולם מכוחות הטבע המצויים בו - כטענת החמרנות בכל הדורות, - מדוע זה שלטת השבת
בבריאה מזה אלפים בשנים? מדוע חדלו כוחות אלה לפעול, לברוא חדשה ברוב כח? וגם, מדוע כל
בריאה יש לה רק את הגבול שלה דוקא? אנו כלוים, ולכן אנו כלואים!

רש"ר הירש בראשית פרק ב פסוק א
וכל צבאם. אתה מוצא את הביטוי "צבא" גם בהקשר של שלום: כל הנברא בשמים ובארץ מצטרף
לצבא גדול, שמרכזו הוא בוראו וריבונו, אדונו ומנהיגו. הוא העמיד את הכל על משמרתו. הכל
חייבים למלא את תפקידם, איש איש במקומו, איש איש בכוחות שנמסרו לו

רש"ר הירש בראשית פרק ג פסוק כד
וכך, הכרובים והחרב מסמלים את שני היסודות, השומרים לאדם את דרך עץ החיים. היסוד האחד
הוא החרב המתהפכת: הסבל והצער והזעזועים הגדולים, המתרגשים ובאים כגלגל חוזר. מיד עם
סיום תקופת גן עדן החלה ההיסטוריה רווית הדמים, - והיא פותחת ברצח אח. סבל לפרט וסבל
לכלל סוללים את הדרך לקראת ההכרה, - שרק אם יפנה האדם כלפי מעלה וישתעבד לאל עליון,
ימצא חיי נצח עלי אדמות. תאות החושים ויצר הקניין לא יביאו לאדם חיי נצח ואושר; אכן, "דרך
חיים תוכחות מוסר" (משלי ו, כג): ייסורין סוללים את הדרך לחיים. נמצאת אומר: להט החרב
המתהפכת היא התוצאה השלילית של ההיסטוריה.

היסוד השני הוא "הכרובים": עקבות ההתגלות של האל אל האדם, אצבע האלהים הרומזת
והמעירה, המראה את יד ה' בהליכות ההיסטוריה. הן הן דרכי ההוראה החיובית של ההנהגה
האלהית המחנכת את האדם. שניהם כאחד, - החרב והכרובים, הסבל וההתגלות, - שומרים על
הדרך אל עץ החיים. וזו משמעות הפסוק בהקשר הכללי של הפרשה: ה' נפרד מן האדם; אך הוא
קרא לכרובים ולחרב לשמור לו את הדרך אל עץ החיים.